

Lengde: ca. 1 km
Standard: Asfaltert vei, enkel

Foto: Espen Stenbrenden

KULTURLØYPE SANDE SENTRUM

Bli kjent med Holmestrand
kommunes historie!

Kulturløypen er en del av flere mulige
historiske kulturløyper i kommunen.

Kulturløypen er et samarbeid mellom
Holmestrand kommune og Sande historielag

Lær mer om Sande historielag på deres nettsider
<https://sandehistorielag.no/>

Kulturløypa er også tilgjengelig digitalt på appen
HIDDEN. Appen kan lastes ned på
Google Play og Apple store.

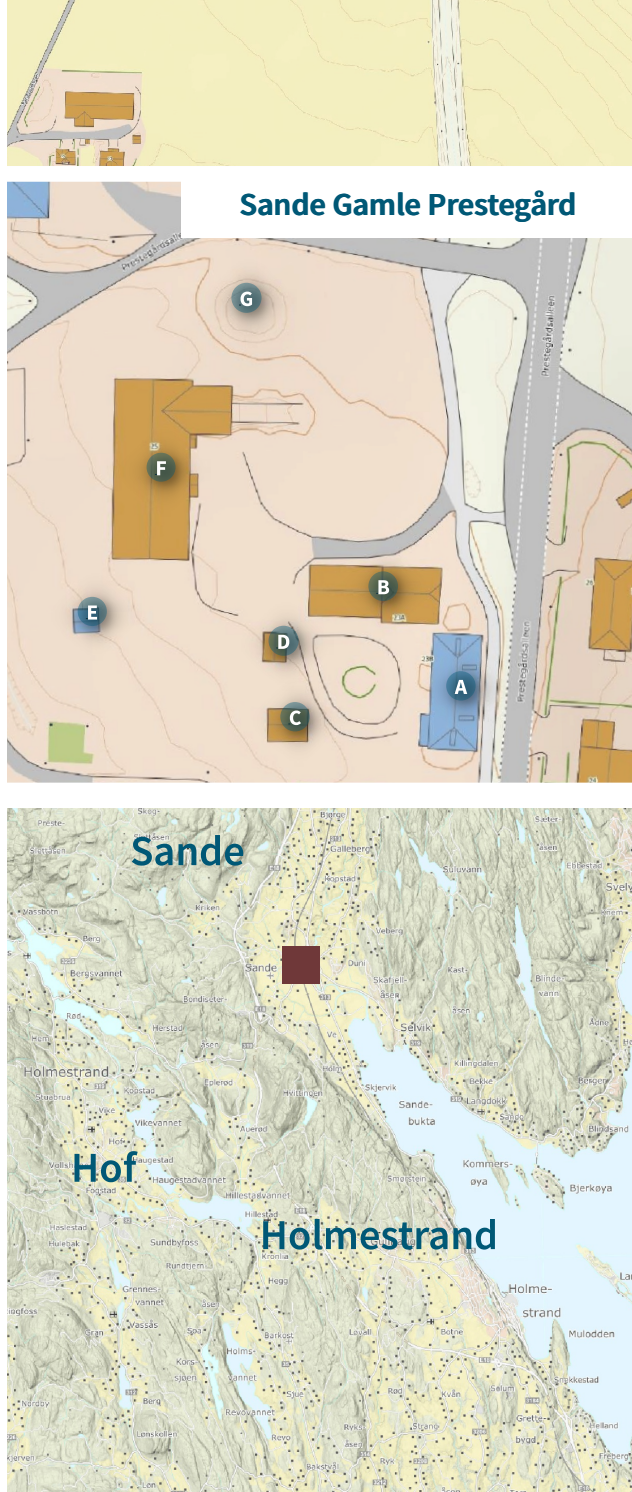
I appen finnes mer informasjon om kulturminnene
og historiske bilder.

Lær mer om kulturløypa og andre turmuligheter på
kommunens nettsider.
<https://holmestrand.kommune.no/innbyggerhjelpen/kultur-idrett-og-fritid/kunst-og-kultur/lokalhistorie/kulturløyper/>

Utgivelse: Holmestrand kulturkontor ved Christina Leverkus

1. SANDE GAMLE PRESTEGÅRD A. HOVEDBYGNINGEN

Den opprinnelige prestegården brant ned til
grunnen sammen med kirken i 1783. På den tiden
lå den ved siden av der kirken står idag, men etter
brannen ble det besluttet at den skulle flyttes.

Den nye prestegården stod klar til innflytting
allerede julen 1783. Deler av grunnen til den raske
fremgangen var at det ikke ble bygget skikkelig
fundamentering. Dette skapte flere problemer i ettertid
men har nå blitt rettet på. Her bodde presten frem til
1964.

På 50- og 60-tallet var det snakk om å rive
Prestegården. Særlig etter en brann i 1964 så det mørkt
ut for gården. Heldigvis gikk det ikke den veien. Huset
ble satt i stand og er i dag et av de flotteste byggene
i hele Sande. Hovedbygningen med interiør ble
vedtaksfredet i 1973.

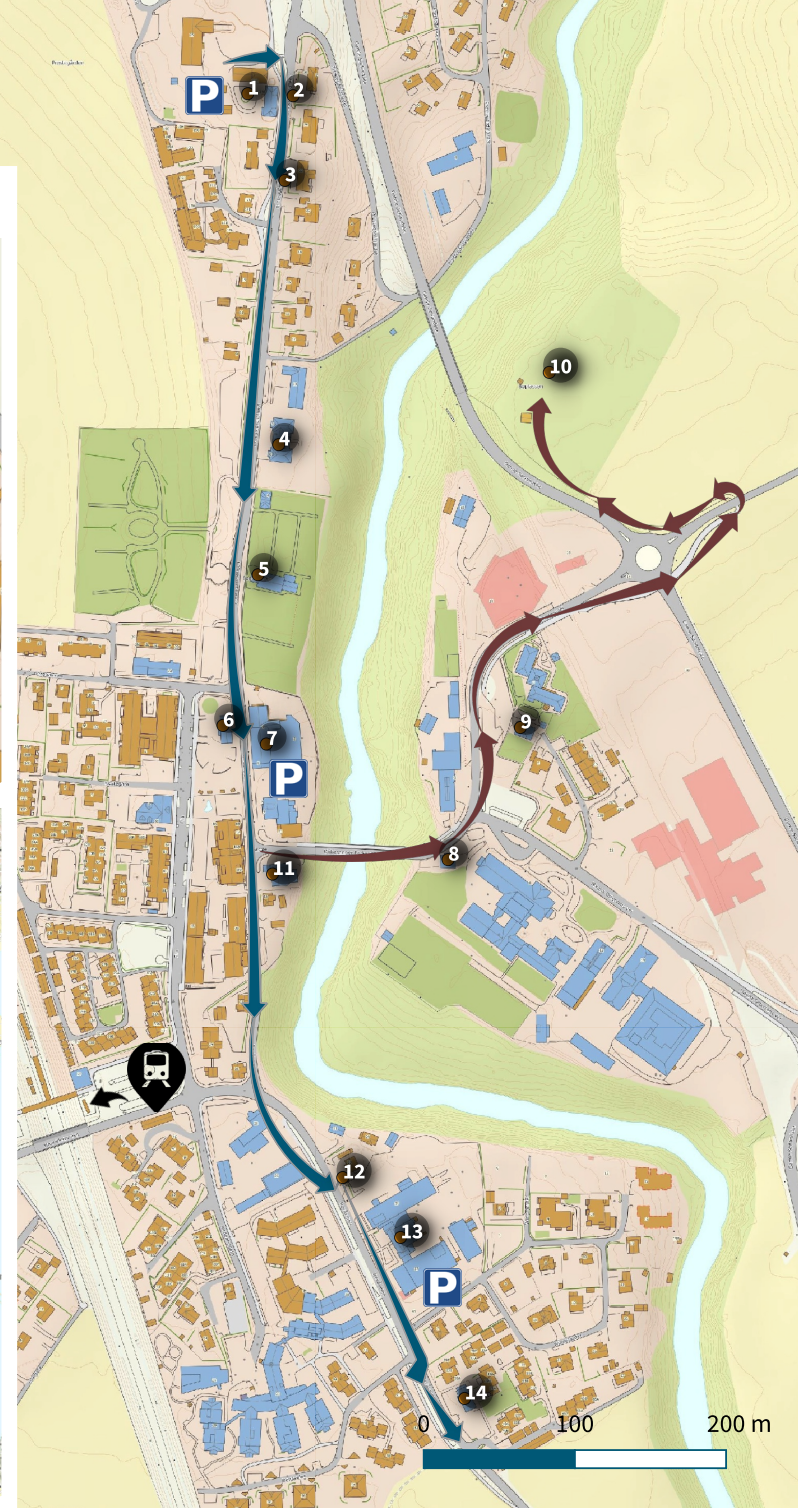
B. SIDEBYGNINGEN

Sidebygningen til Sande Gamle Prestegård ble
bygget i 1827.

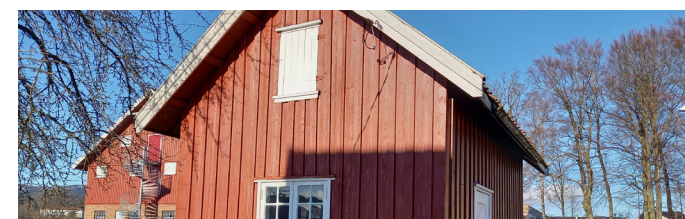
I dag benyttes sidebygningen blant annet av Sande
historielag. Er du interessert i deres arbeid eller har lyst
å engasjere deg kan du lære mer om historielaget på
deres nettsider: <https://sandehistorielag.no/>.

C. STABBURET

Stabburet er i dag innredet som museum.
I stedet for å stå på stabber av tre eller stein hviler dette
stabburet på stabber av støpejern fra jernverket på
Eidsfoss. Hvor vanlig eller sjelden denne type stabber
har vært er ikke kjent. Et stabbur på Brår i Ramnes står
på tilsvarende stabber, samt et stabbur på Eidsfoss.
I begge tilfellene antar man at stabbene kommer fra
Jernverket.

D. SKOLESTUA

Skolestua var opprinnelig en nyere garasje som har
blitt ombygd til en rød malt liten skolestue og brukes i
dag som skolemuseum.

E. SMIA

Smia ble flyttet til prestegården i 1986 fra gården
Søndre Bolstad og er trolig bygget rundt 1890.

Det har etter all sannsynlighet stått en smie på
prestegården tidligere.

F. LÅVEN

Låven ble bygget i 1936 etter at den gamle
brant i 1935. I dag benyttes den til blant annet
utstillingslokaler og verksted.

Låven huser også Sande historielag sin samling av landbruksgjenstander og redskaper.

6. HAMMERSHAUGEN

Gravhaugen antas å være fra jernalderen. Den flate toppen på haugen stammer fra 1800-tallet. Daniel Hammer, den lokale prosten, bygget på denne tiden et lysthus på haugen. Samme prosten har også gitt navn til haugen.

2. PRESTEGÅRDSALLÉEN

Prestegårdsalléen ble plantet av konfirmanter i 1850-årene. På denne tiden var det en tradisjon at konfirmantene samlet seg ved prestegården på konfirmasjonsdagen og gikk i prosesjon til kirken, med presten foran.

3. RODESTEINEN

Langs ved flere veier som er i daglig bruk i dag står det med jevne mellomrom oppstilte steiner merket med nummer. Dette er rodesteiner som fortalte hvem som hadde ansvar for vedlikehold på den strekningen av veien. Kjører du langs Gamle Sørlandske er det mulig å se slike steiner flere steder.

4. KOMMUNELOKALET

Samme år som Norge fikk sin selvstendighet vedtok herredsstyret i Sande å bygge et nytt kommunelokale. Byggets arkitektur var inspirert av Eidsvollsbygningen, noe som neppe var tilfeldig i selvstendighetsåret 1905.

Vinteren 1909 stod bygdas nye kommunelokale ferdig og var klar til innflytting. Åpningen ble feiret i den nye festsalen. Det staselige bygget ble tilholdssted for mange lokale foreninger som ble stiftet i årene etter.

5. SANDE KIRKE

Sande kirke er en av kommunens eldste middelalderkirker. Kirken er viet til jomfru Maria og ble bygget en gang mellom 1050 og 1150.

Ifølge et sagn skulle kirken egentlig bygges på en høyde ved Åshaugen. På denne høyden ligger et større gravfelt og plasseringen av kirken der ville gjort den godt synlig i landskapet. Men tussene på Veierud og Ås likte imidlertid ikke dette og flyttet bygningsmaterialene ned til der kirken står i dag.

6. DEN GAMLE JERNBANESTASJONEN

I 1881, da jernbanen gjennom Jarlsberg og Larvik amt ble åpnet, bestod Sande sentrum hovedsakelig av middelalderkirken, noen bondegårder, Sande fengsel ved Revå Mellom og en skysstasjon på Søndre Revå. Den gamle hovedbygningen på gården Nordre Revå ble tatt i bruk som stasjonsbygning.

Stasjonen trakk mange folk. Ikke bare de som skulle ut og reise, men også de som bare var ute etter å slå av en prat og se hvem som kom med toget i dag.

I en periode på 80-tallet var det ingen tog som stoppet i Sande, men takket være lokale ildsjeler begynte togene igjen å stoppe i Sande i 1988.

7. GAMLE SANDE MEIERI

Sande Meieri startet sin drift i 1884 i splitter nye lokaler som var bygd med murstein fra Sande teglverk på Selvik.

Meieriet var et av flere virksomheter som ble etablert i Sande etter at jernbanen åpnet. Etter hvert ble det dagligvarehandel ved siden av og senere ble meierivirksomheten avviklet helt.

8. GAMLE HAGA SKOLE

Gamle Haga skole var den første faste skolen i Sande. Den faste skolen ble opprettet i 1841 og holdt til i noen rom på Klokkergården (dagens klokkergård ble bygget senere), men lokalene ble raskt for små. Skolehuset skal ha blitt tatt i bruk i 1877. Et gammelt kornmagasinet kan ha blitt gjenbrukt i byggingen av skolehuset på Haga og Kjeldås da dimensjonene skal være lik dimensjonene til magasinet slik det er oppgitt i en branntakst fra 1872. Gjenbruk av materialer som laftet tømmer, var vanlig i denne perioden.

9. KLOKKERGÅRDEN

Klokkergården ble bygget en gang i siste halvdel av 1800-tallet og var hjem for klokkeren ved Sande kirke. Selve gården har vært klokkergård siden 1600-tallet og muligens tidligere.

Fasaden har beholdt mye av sin opprinnelige stil og de fleste moderniseringer og endringer er gjort på en god måte i forhold til byggets opprinnelige karakter. Bygningen har flere interessante originale detaljer som grunnmuren, kjellerdøren og trolig kjellervinduene.

10. BØPLASSEN OG TELTHUSET

Over 20.000 soldater var i 1882 samlet i Sande-distriktet for å delta i en stor militærmanøver med Kong Oscar II som observatør. Et av stedene som ble tatt i bruk som ekserserplass var Bøplassen, den gang kalt Bømoen.

Telthuset som nå står på Bøplassen er restaurert og ble flyttet ditt i 2010. Telthus er en bygningstype som er mye likt et stabbur, og ble benyttet som militært lager for lokale avdelinger i mobiliseringshæren. Det var opprinnelig to telthus i Sande, men bare et er bevart i dag.

11. BP-STASJONEN

Bensinstasjonen til BP, nå Sande Motorsenter, ble bygget i funkisstil rundt 1938 og er muligens Sandes eneste bygning med trekk fra denne stilen. Den fungerte som bensinstasjon frem til 1999.

12. ESSO-STASJONEN

Den gamle Esso-stasjonen er et godt eksempel på de tidligste bensinstasjonene som ble bygget i ny klassisme med tak med tempelgavl og søyler.

De første utsalgsstedene av bensin i Norge var apotekene hvor bensinen ble solgt på kanner. Etter hvert som bilen ble vanligere dukket det opp salgssteder ved landhandlerier, skysstasjoner og ulike forretninger, ofte med en enkel pumpe utenfor. Den første ordentlige bensinstasjonen ble bygget i Tønsberg i 1912. Siden økte antall bensinstasjoner raskt. Toppen ble nådd i 1969 med hele 4300 stasjoner. De siste årene har antallet bensinstasjoner ligget på ca. 1600.

13. SANDE FENGSEL

Bygningen huser i dag ulike småbedrifter, men ble opprinnelig bygget som et fengsel.

Tomten ble kjøpt av Jarlsberg og Larvik amtskommune i 1842, men på grunn av problemer med finansieringen stod ikke fengselet ferdig før i 1864. I 1920 ble fengselet lagt ned og i de neste syv årene fungerte det som hjem for sinnssyke. I perioden frem til Sande fabrikk kjøpte eiendommen i 1951 fungerte bygningen som tingsted og rettslokale. Bygningen var sted for fabrikkvirksomhet frem til 2007. Spor fra denne virksomheten synes tydelig på metalskiltet som fortsatt står plassert på byggets fasade: «Sande Fabrikker».

14. SANDE BONDEHEIM

Bygget til Sande bondeheim er antatt bygget før brannen som tok kirken og prestegården i 1783. Deler av bygget ble flyttet hit ved å bli rullet på stokker. Den skulle på dette tidspunktet ha allerede vært 150 år gammelt.

På denne tiden stod bygget i et åpent jordbrukslandskap, men dette har blitt bygget opp i løpet av årene. Panel og tak og de fleste vinduer har blitt skiftet, men selve uttrykket til huset har bestått. I over 50 år har bygget fungert som foreningslokale for Sande Bygdekvinnelag og Sande Landbrukslag.